

Van last naar identiteit.

De erfgoed ambitie van de Gemeente Heerhugowaard.

Heerhugowaard heeft de afgelopen 50 jaar een snelle groei doorgemaakt. Het is een zogenaamde 'Nieuwe Stad' geworden van ruim 53.000 inwoners, met alle kenmerken die daar bij horen. Dat heeft een stad met prettige woonwijken met goede voorzieningen opgeleverd. De inwoners noemen dit vaak als belangrijke waarden van hun woonplaats. Maar met die snelle groei is er niet altijd voldoende aandacht aan de cultuurhistorische aspecten besteed. De erfenis is wel eens als een last ervaren.

Ontstaan en ontwikkeling

Ooit was het Hollands Noorderkwartier bedekt met een gesloten veenpakket met daarin riviertjes, plassen en meren. Als in 1248 door een stormramp de West-Friese omringdijk bezwijkt, wordt een groot deel van het veen weggeslagen en ontstaat het meer Huygen Waert. Zo'n 400 jaar is De Waert een belangrijk vaargebied voor de boeren om hun waren naar de markten van Hoorn en Alkmaar te brengen. In 1620 wordt het idee geboren de Waert droog te leggen en in 1625 op 4 april wordt het Octrooi verleend door de Staten van Holland. Vanwege protesten en problemen kunnen pas op 20 juni 1631 de kavels van de drooggelegde polder verloot worden onder de participanten.

De inpoldering brengt de investeerders niet de rijkdom die ze verwacht en gehoopt hadden. Door het hoogteverschil van de bodem is de waterhuishouding erg ingewikkeld. Het hoge deel ligt snel droog, terwijl in de lage delen het een modderige brij is. De polder is economisch onrendabel, omdat er maar liefst 47 molens nodig zijn voor naar verhouding weinig hectares. De opbrengsten vallen ook nog eens tegen. Er wil geen gewenst kruid groeien, het onkruid tiert welig. In de polder zijn geen dorpen of voorzieningen gepland. De inwoners gaan in omliggende dorpen naar de kerk.

In de zeventiende en achttiende eeuw is het voor de meeste inwoners ploeteren in een troosteloos bestaan. Halverwege de negentiende eeuw komt er een ommekeer in de armenpolder. Het gebruik van kunstmest brengt economische bloei en eindelijk wat voorspoed. De Middenweg wordt bestraat, de spoorlijn wordt aangelegd en in 1875 doet het stoomgemaal zijn intrede. Het gaat beter met de boerenstand. In de twintigste eeuw schakelt met over op de groenteteelt.

Na de oorlog groeit de bevolking sneller dan de werkgelegenheid. Met een ruilverkaveling wordt de versnippering van land- en tuinbouwgrond bestreden. Echter ook de omschakeling naar glascultuur en bloembollenteelt kan geen leefbaar bestaan voor iedereen garanderen. Veel mensen zoeken elders werk. Het spook van de armenpolder doemt weer op. Vanaf de jaren zestig komt er een nieuwe wending in de historie van de polder. De stedenbouw doet zijn intrede met de planmatige bouw van woningen en bedrijventerreinen. Veel van wat aan de oude polder herinnert, verdwijnt in de vaart der volkeren. Het erfgoed wordt eerder als last dan als behoudenswaardig gezien.

De gestage groei van woonwijken en bedrijventerreinen gaat door. De bevolking groeit van circa 6.800 inwoners in 1960 tot 53.000 in 2014. Jaren van groei, bloei en sloop kenmerken de gemeente. Wel staat een actieve Werkgroep Monumenten Heerhugowaard op die het resterende erfgoed in beeld brengt en er in slaagt vijftig objecten de status van gemeentelijk monument te geven. En in 1979 wordt in het oude gemaal het Poldermuseum geopend. De gemeente kent nu verder één provinciaal en vijf rijksmonumenten. De gemeente noemt zich een stad met dorpse waarden.

In de eenentwintigste eeuw neemt de groei geleidelijk af. Deze verandering leidt tot 'minder groei, meer beheer'. En ontleende de gemeente een groot deel van haar identiteit tot dan toe aan de groei en de dynamiek die dat met zich meebracht, nu vraagt de vertraging steeds uitdrukkelijker na te denken over de kenmerken van de lokale samenleving. Waaruit bestaat de lokale identiteit en waardoor voelen onze inwoners zich hier thuis.

Erfgoedwaarden.

Waarom is cultuurhistorie belangrijk voor Heerhugowaard? Erfgoed kan een rol spelen in het verbinden van het verleden met de toekomst. Want 'Zonder verleden geen identiteit en zonder identiteit geen toekomst'. Dat identiteit in zekere mate opgehangen wordt aan erfgoed staat vast. Een identiteitsbeeld is samengesteld uit meerdere aspecten of lagen. Het beeld dat anderen van het onderwerp hebben, maakt deel uit van het identiteitsbeeld: het imago. Wanneer het over Heerhugowaard gaat, maakt voor veel mensen erfgoed maar in bescheiden mate deel uit van de identiteit en het imago. Voor een deel komt dat doordat men daar weinig tot geen interesse voor heeft. Voor een deel wordt het veroorzaakt doordat men te weinig van het onderwerp weet.

Gemeentelijke ambities.

De ambitie van de gemeente op het gebied van erfgoed is tweeledig. Het zichtbaar en beleefbaar maken en houden van de lokale cultuurhistorie is een belangrijke pijler. Deze wordt zichtbaar gemaakt in de UIT agenda. Op cultureel gebied stimuleert de gemeente haar inwoners actief en passief (ook financieel door de Huygenpas) deel te nemen aan culturele activiteiten. Hierdoor wordt het cultureel geheugen bevorderd en de culturele tradities in ere gehouden en wordt een bijdrage geleverd aan de identiteitsvorming. De andere pijler is de bestuurlijke agenda. Het beleid is erop gericht om cultuurhistorie in al zijn facetten integraal onderdeel van het beleid en de uitvoering te laten zijn. Op deze manier kan de historie van de plek bijdragen aan de identiteit en het zich thuis voelen van mensen. Het bewust zijn van gezamenlijke geschiedenis maakt sociale binding groter.

Organisatiekracht ontwikkelen.

Voor het Heerhugowaardse erfgoed zijn verschillende organisaties actief. Samen met de Bibliotheek Kennemerwaard heeft de gemeente het initiatief genomen om tot een verdergaande samenwerking te komen. Daarvoor zijn de Stichting Den Huijgen Dijck, de Stichting Historisch Heerhugowaard, de Stichting Behoud Praalgraf Veenhuizen, het Regionaal Archief en de Cultuurcompagnie uitgenodigd te participeren. De samenwerking is zichtbaar gemaakt door de officiële oprichting van het Platform Erfgoed Heerhugowaard in maart 2013. Er is voor deze organisatievorm gekozen om krachten te bundelen, zonder dat de organisaties op hun zelfstandigheid of identiteit hoeven in te leveren. Het platform wil door middel van lezingen, workshops, excursies, Open Monumenten Dag en andere activiteiten het lokale erfgoed breder zichtbaar, bruikbaar en beleefbaar maken bij een groot publiek. De doelstelling van het platform om maandelijks minimaal één activiteit op het gebied van erfgoed in de gemeente aan te bieden kan er toe bijdragen dat cultuurhistorie voor meer mensen een groter deel van de identiteit of imago van Heerhugowaard gaat uitmaken. Bij de organisaties en activiteiten zijn veel vrijwilligers betrokken. Zonder hun inzet, soms al gedurende vele jaren, zou het erfgoed er slechter voorstaan dan nu gelukkig het geval is. De laatste jaren is het vinden van nieuwe vrijwilligers steeds lastiger geworden, geven zij aan. Door het versterken van de UIT agenda met erfgoed activiteiten wordt het erfgoed zichtbaarder en met de vernieuwing in het programma aantrekkelijker voor nieuwe groepen bezoekers en vrijwilligers. In 2014 wordt het voor inwoners mogelijk om via een 'multitouch tafel' kennis te maken met het lokale erfgoed. In samenwerking met de bibliotheek, het Regionaal Archief en de gemeente wordt de 'tafel' met verhalen en beelden gevuld. Hiervoor wordt ook de hulp van inwoners / vrijwilligers gevraagd.

Thematiseren.

Met het oprichten van het Platform Erfgoed is een belangrijke organisatorische bundeling tot stand gebracht. Voor de volgende fase in de samenwerking om ook thematisch tot een verdere bundeling te komen worden nu de eerste stappen gezet. De voordelen liggen voor de hand: meer structuur

voor (potentiële) bezoekers, aandacht voor alle aspecten van het erfgoed, effectievere promotie door bundeling en Heerhugowaard zichtbaarder maken (ook in de regio). Een meer thematische benadering is geen keurslijf. De individuele vrijheid van organisaties om los van het thema andere activiteiten te organiseren blijft overeind staan. De thema's voor de komende jaren zijn: de Natte Handelsoorlog (2014), Architectuur geschiedenis (2015) en het Brederode jaar (2016). De thema's worden ook in het educatief aanbod voor het onderwijs ingepast. Het erfgoedprogramma is een avontuurlijk onderzoek naar het verleden in de eigen leefomgeving, waaraan verschillende disciplines (mediawijsheid, theater, muziek en letteren) worden gekoppeld.

De Natte Handelsoorlog gaat over de strijd in het Hollands Noorderkwartier tussen 1500 en 1800 waarbij de marktsteden Alkmaar en Hoorn streden om het belang van de zuivelmarkt. Deze strijd is in het boek 'Als het geweld comt' van historicus Diederik Aten de "natte" handelsoorlog genoemd. De beheersing van de vaarten, sluzen, overtomen en dijkwegen tussen Hoorn, Alkmaar en Purmerend stond centraal. Deze strijd werd zowel juridisch als fysiek uitgevochten. Het idee is om opvallende historische gebeurtenissen van die strijd na te spelen. Dit kan door acteurs in historische kostuums aangevuld met muziek (koren) en/of andere disciplines. Wij willen dat zo veel mogelijk amateur kunstenaars uit Heerhugowaard erbij worden betrokken. De re-enactment wordt vastgelegd op film, opdat de gebeurtenis bekend blijft bij een breed publiek. Parallellen met het heden worden getrokken en optimaal zichtbaar gemaakt (de "verschillen" tussen gemeenten). De geschiedenis wordt voor mensen van nu invoelbaar. De filmpjes die hiervoor gemaakt worden, spelen ook een rol in het vernieuwen van de tentoonstelling in het Poldermuseum. Er zijn ook contacten gelegd met de gemeenten Alkmaar en Hoorn om dit onderwerp ook regionaal te agenderen.

De geschiedenis van de lokale stedenbouw en architectuur is in 'jaarringen' opgebouwd. Met het ontwikkelen van een fietsroute - met app - door de wijken kan die moderne ontwikkeling getoond, toegelicht en beleefd worden. Er is al een fietsroute waarin je meegenomen wordt in de geografisch historische ontwikkeling van de polder. Ook is er in de collectie van het erfgoedonderwijs al een leskist 'Kijk eens om je heen' voor groep 8 van het basisonderwijs over architectuur aanwezig. Ook de ontwikkeling van stolpen, woningen en de daarbij behorende voorzieningen in de eerste 300 jaar van de polder wordt inzichtelijk gemaakt. De architectuur van de stolp is een apart thema.

In de kapel in Veenhuizen staat, van buitenaf zichtbaar, het fraaie grafmonument voor Reinout van Brederode. Hij was een telg uit het beroemde Hollandse adellijke geslacht Van Brederode. In zijn werkzame leven is hij benoemd tot president-raadsheer van de Hoge Raad van Holland en Zeeland, het hoogste gerecht van deze provincies in de Gouden Eeuw. Als edelman bezat hij de heerlijkheden Veenhuizen, Spanbroek, Oosthuizen, Etershem, Hobreede en Kwadijk. Als hij sterft in 1633 begraaft zijn vrouw hem in het gotische kerkje van Veenhuizen. Op zijn graf verscheen nog in zijn sterfjaar een graftombe die hij blijkens zijn politieke palmares meer dan verdiend had. Het grafmonument is vervaardigd door niemand minder dan Pieter de Keyser, die ook het grafmonument voor Willem van Oranje in de Nieuwe Kerk te Delft ontwierp. Zijn grafmonument in de kerk is in 1973 benoemd tot rijksmonument. De stichting tot behoud van het praalgraf Veenhuizen wil de grafkelder buiten de kerk heropenen en restaureren. Daar wordt een projectplan voor opgesteld. De botten uit de grafkelder zullen met behulp van een DNA-methode onderzocht worden om te achterhalen welke beenderen van Reinout zijn en aan wie de overige beenderen toebehoren. Met een publieksactie kan onderzocht worden of er in Veenhuizen nog nazaten van Reinout wonen. Ook kan iedereen die Van Brederode heet zijn DNA laten vergelijken met dat van de roemruchte Brederodes. De restauratie is tevens het startschot voor een toeristisch recreatief initiatief om Veenhuizen en Heerhugowaard op de kaart te zetten. Er worden fiets- en wandelroutes ontwikkeld. Voor de scholen wordt een lesbrief gemaakt waar een bezoek aan het grafmonument aan wordt verbonden. In de kapel moet een doordraaiende presentatie of film komen die het leven en de betekenis van Van Brederode schetst. Door de kapel dagelijks te openen kunnen voorbijgangers op de hoogte worden gebracht. Om het nationale belang van de familie Van Brederode te laten zien is contact gezocht met de kasteelheer van de ruïne van Brederode in Santpoort en met de burgerlijke en kerkelijke gemeente Vianen, waar

in de Grote Kerk het praalgraf van Reinout van Brederode III staat. Deze Reinout is de (bastaard) grootvader van de Reinout van Brederode in Veenhuizen.

Herbestemming en functieverbreiding.

De Gemeente Heerhugowaard heeft van de Provincie Noord Holland in het kader van de regeling voor herbestemming van monumenten een subsidie gekregen voor een haalbaarheidsonderzoek naar de functieverbreiding van het Poldermuseum. De nieuwe functies dienen financiële dekking te creëren voor verdere instandhouding van het monumentale gemaal en de versterking van de museumfunctie. De gemeente is bereid te investeren in het gebouw en het verbeteren van de verbindingen met de omgeving.

Regionaal toerisme.

Op regionaal niveau willen we een samenwerking tussen het Poldermuseum, de Broekerveiling, de kaasmarkt en Stedelijk museum Alkmaar op gang brengen. Het doel is om op andere manieren te gaan samenwerken en programma's te maken, met een hogere belevingscomponent en een meer interactieve vorm. Voor de recreant / toerist staat niet alleen het bezoek aan een museum, maar ook de beleving van het gebied met het regionale erfgoed centraal. Er moeten meer verbindingen komen tussen erfgoed, recreatie, toerisme en groen. Hierin kunnen toeristische ondernemers samenwerken met erfgoed organisaties om te komen tot nieuwe innovatieve producten voor inwoners en bezoekers. Een voorbeeld waar die samenwerking goed tot stand is gekomen is het programma Westfriese Omringdijk, waarin ook de gemeente Heerhugowaard participeert.

Erfgoed en ruimte.

De gemeenteraad heeft in de Structuurvisie Heerhugowaard 2020 een brede visie op de toekomst van de gemeente vastgesteld. De structuurvisie vormt het kader voor diverse ontwikkelingen en hierin komen de ambities van de diverse beleidsterreinen samen. Met het instrument culturele planologie wordt erfgoed in de ruimtelijke ordening ingebracht. Daar is in Heerhugowaard al ervaring mee opgedaan. Resultaten hiervan zijn de druiplanden in het ontwerp van het Park van Luna, het zichtbaar maken van de molenplaatsen op de Molendijk en de inrichting van de Stationsweg als fietsstraat. Van recentere datum is de verplichting om bij het opstellen van bestemmingsplannen een inventarisatie van de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden op te nemen. Daar is in voorzien in de vorm van een historisch geografisch rapport. De hierin beschreven erfgoedwaarden worden met een dubbel bestemming in de bestemmingsplannen opgenomen.

Tot slot.

Voor het effectief kunnen uitvoeren van de gemeentelijke erfgoed ambities is het belangrijk om zicht te hebben op:

- de waarden en kwaliteiten die er zijn (weten wat je hebt!);
- de belangen, de wensen en de ambities rond het lokale erfgoed (weten wat je wilt!).

Weten wat je hebt, begint natuurlijk met het verzamelen van kennis. Gelukkig zijn er in de loop van de jaren veel boeken en artikelen over de geschiedenis van deze polder geschreven. Het is belangrijk om deze kennis naar buiten toe zichtbaar te maken en zichtbaar te houden. Daarvoor ontwikkelen we activiteiten en (multimediale) routes.

De erfgoedambitie geeft aan wat we willen. Het zichtbaar en beleefbaar maken van de geschiedenis, de plekken, de mensen en de verhalen van Heerhugowaard staan hierin centraal. Hierdoor ontstaan na verloop van tijd gedeelde erfgoedwaarden en kunnen mensen zich ook op die manier verbonden voelen met hun woonplek. De erfgoeddoelen dragen daardoor bij aan het toevoegen van een extra laag aan het imago en de identiteit van de gemeente Heerhugowaard.

Leo Dickhoff
Wethouder erfgoed.